

Отримано: 28 лютого 2019 р.

Прорецензовано: 7 березня 2019 р.

Прийнято до друку: 11 березня 2019 р.

e-mail: lilia.chernysh@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2019-5(73)-103-105

Черниш Л. З., Кошлянь М. В. Структурно-функціональна роль підрядних означальних речень в оповіданні Йозефа Рота «Легенда про святого пияка». *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2019. Вип. 5(73), березень. С. 103–105.

УДК 81'367.335:82-32

Черниш Ліля Зенонівна,

кандидат філософських наук, доцент, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

Кошлянь Марія Володимирівна,

асистент, Національний університет «Львівська політехніка», м. Львів

СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНА РОЛЬ ПІДРЯДНИХ ОЗНАЧАЛЬНИХ РЕЧЕНЬ В ОПОВІДАННІ ЙОЗЕФА РОТА «ЛЕГЕНДА ПРО СВЯТОГО ПИЯКА»

У статті розглядаються підрядні означальні речення як особливість творів Йозефа Рота. Подано характеристику та класифікацію таких речень. Виокремлено ті підрядні означальні речення, які несуть предметно-локативну ознаку та такі, що є послідовно – підпорядковані та відмічено роль цих атрибутивних структур у загальній картині твору.

Ключові слова: мовна площина, синтаксична форма, атрибутивна семантика, сполучні засоби, підрядні означальні речення, семантичні класи, локативна ознака.

Lilia Chernysh,

Ph.D., Docent, National University «Lviv Polytechnic», Lviv

Maria Koshlan,

Assistant, National University «Lviv Polytechnic», Lviv

STRUKTURAL-FUNKTIONAL ROLE OF SUBORDINATE DEFINING SENTENCES IN WORK OF JOSEPH ROTH "THE LEGEND OF THE HOLY DRINKER"

The article deals with the story of Joseph Roth «The legend of the holy drinker». The authors of this study analysed the complex sentences that occur in this work and that are a functional and structural feature of both this story and Joseph Roth's style in general.

Experts know that every style is characterised by a certain number of transformations, which consist of differential linguistic features that distinguish each language in different ways.

A special place in this list has the structure of the German language, which, on the one hand, is considered concise, if to take into account the possibility of forming compound words with the help of several words; on the other hand, impresses with the length of the sentences, which in turn can consist of several as coherent, and subordinate sentences. Analysing the story «Legend of the holy drinker» you can see that almost every fifth sentence is a complex defining sentence.

In the study of the aforementioned linguistic units, it turned out that the largest number of sentences are the subordinate indicative sentences with a locative sign and those that have a consistent subordination. There is also a significant part of the subordinate indicative sentences with prepositional conjugations, which is due to the specifics of the German language, namely the government of the verbs.

The structure of these defining sentences determines their functionality and the peculiarity of this work. After all, with the help of subordinate locative sentences and sentences with consistent subordination, the author managed to focus not only on the protagonist but also on his environment.

Key words: language plane, syntactic form, attributive semantics, connecting means, subordinate defining sentences, semantic classes, locative trait.

Кожен літературний стиль автора є не лише індивідуальною рисою мислення самого автора, але й певною мірою відносно замкненою мовною системою, яка має характерні ознаки та виокремлює той чи інший твір з поміж інших творів як одного автора, так і інших творів в цілому. Звісно, для кожного стилю характерні певні трансформації, що складаються з диференційних мовних ознак, які характерні для кожної мови по-різному.

Особливе місце у цьому списку посідає структура німецької мови, яка з одного боку вважається лаконічною, якщо брати до уваги можливість утворювати складні слова за допомогою декількох. З іншого ж боку, кількість підрядних речень, які утворюють одне довге складнопідрядне речення, заводить читача в такі мовні лабіринти, що питання лаконічності відпадає само собою. Завдяки структурі даної мови, де в одному реченні можливе поєднання декількох і зворотів, і різних підрядних речень, мовознавці мають широке поле діяльності та дослідження функціонування різних мовних одиниць в одному контексті та в одній мовній площині. Стилю кожного автора притаманна певна упорядкована або неупорядкована система синтаксичних форм та конструкцій. Якщо мова йде про підрядні означальні речення, то вони, як і звороти з атрибутивною семантикою викликали інтерес у таких мовознавців, як А. П. Грищенко, Г. О. Золотова, Н. Л. Іваницька, Я. М. Чопик.

Упорядкована система саме цих синтаксичних конструкцій властива здебільшого для наукового стилю, якщо йдеться про порівняння з художніми творами. Але зустрічаються німецькомовні автори, твори яких насичені складнопідрядними реченнями атрибутивної семантики з певними особливостями сполучних засобів. Одним з таких авторів є Йозеф Рот, у творах якого є велике поле для дослідження і для літературознавців і для мовознавців. Кожен твір цього автора містить або певну стилістичну особливість, або особливе мовне поле, де зустрічаємо і структурні, і семантичні, і функціональні особливості творів Йозефа Рота.

Якщо говорити про структурно-семантичні особливості творів Йозефа Рота, то побачимо і дісприкметникові звороти, і фразеологізми, і інфінітивні конструкції, і, звичайно ж, складнопідрядні речення.

У статті ми розглядаємо складнопідрядні речення у творі Йозефа Рота «Der heilige Trinker» («Легенда про святого пияка»). Зазвичай оповідання містять короткі, але інформативні речення, метою яких є донести до читача основну інформацію

та передати важливість тої чи іншої події тощо. У «Легенді про святого пияка» прослідковуємо велику кількість складнопідрядних речень, що не є типовим для коротких творів і що можна вважати як особливість стилю Йозефа Рота. На прикладі підрядних означальних речень ми і виокремлюємо функціонально-структурні ознаки складнопідрядних речень, що і визначає актуальність даного дослідження.

Метою нашої статті є продемонструвати насиченість даного оповідання складнопідрядними реченнями і охарактеризувати особливості сполучних засобів в цих реченнях. Враховуючи різноманітність класифікацій та груп визначення складнопідрядних означальних речень, нам складно було притримуватись одної з них. Виходячи з того, що існує декілька типів та видів класифікації складнопідрядних атрибутивних речень, цікавою для нас є класифікація, де існують наступні семантичні класи: з'ясувальні, порівняльно-об'єктні, локативні та атрибутивні, які визначив І. Р. Вихованець: «Оскільки визначальним елементом структури складнопідрядних речень із валентно зумовленою підрядною частиною є опорне предикативне слово, то класифікація цих речень має будуватися на частиномовній належності опорного слова, його валентному потенціалі і характері семантико-синтаксичних відношень між опорним словом і підрядною частиною [1, с. 87].

Паралельно цій класифікації ми будемо поділяти підрядні означальні речення за об'єктом в головному реченні, який описує атрибутивна конструкція, і спробуємо визначити наступні атрибутивні групи: займенниковий атрибутив, іменниковий, локативний та предметний, виокремивши до іменникової групи істоту, а до предметної неживий предмет, у якому матимемо субгрупу, тобто локативний атрибутив.

Так, у творі Йозефа Рота «Легенда про святого пияка» маємо наступні приклади, які віднесемо до предметно-локативної групи складнопідрядних атрибутивних речень.

«An einem Frühlingsabend des Jahres 1934 stieg ein Herr gesetzten Alters die steinernen Stufen hinunter, *die von einer der Brücken über die Seine zu deren Ufern führen*» (...сходи, які вели до....берегів). У реченні маємо пряме самостійне локативне означення, що є характерним для коротких оповідань, як і наступне: «Er ging eine der Treppen hinauf, *die von den Ufern der Seine zu den Kais hinauf führen*» (... по сходах, які.. вели вгору).

Звичайне локативно-предметне означення маємо у наступному: «Als er in die Taverne zurückkam, war der Platz, *den er vorher eingenommen hatte, besetzt, und er konnte sich also nur von ferne im Spiegel sehen*» (...місце, яке він раніше вибрав...). У реченні: «Deshalb ging er in die Richtung des Montmartre, jene Stätten zu suchen, *an denen er früher Lust genossen hatte*» (...шукати ті заклади, в яких він раніше отримував насолоду) знаходимо предметно-локативне означення, де є присутнє приїменникове сполучення. Такий вид атрибутивної конструкції є окремим видом означальних речень.

Характеризуючи речення: «Und er begleitete noch die Frau in das neue Haus, *in das sie übersiedelten*, und wartete, bis der freundliche, dicke Mann kam, und der bezahlte ihm den versprochenen Lohn» (будинок, в який вони переселились), зауважуємо, що означальне речення є досить коротким, воно є допоміжним означенням, яке не міняє суті цілого речення. На противагу ж даному реченню, бачимо наступне: «Jetzt kamen sie in eine Gegend außerhalb der Stadt; lichtgrün, vorfrühlingsgrün war *die Landschaft, in der sie hielten, das heißt der Garten, hinter dessen spärlichen Bäumen sich ein verschwiegenes Restaurant verbarg*» (...ландшафт, в якому вони зупинились,.....сад, позаду якого...), де увагу автор концентрує власне на локативному аспекті, оскільки бачимо два локативні означення.

У реченні: «Es war ein vornehmes, kleines und stilles Hotel, gerade *eines jener Hotels, in denen Fußballspieler und Boxer, die Elite unserer Zeit, zu wohnen pflegen*» (один з тих готелів, в яких мали звичку проживати....) зустрічаємо також приїменникове сполучення, так само, як і в реченні: «Nachdem sie dort zwei Stunden gesessen und Erinnerungen aus der Schulzeit ausgetauscht hatten, führte der Fußballspieler Andreas nach Hause, das heißt, *in das Hotelzimmer, das er ihm gemietet hatte*, und sagte zu ihm:... (...в номер готелю, який він йому винайняв).

З такою ж приїменниковою структурою маємо і наступні речення: «Das Hotelzimmer, *in dem Andreas nunmehr wohnte*, hatte die Nummer: neunundachtzig. Sobald Andreas sich allein in diesem Zimmer befand, setzte er sich in den bequemen Lehnstuhl, der mit rosa Rips überzogen war, und begann, sich umzusehen» (Готельний номер, в якому Андреас від тепер жив...).

«Er aber, liebebedürftig, wie er plötzlich geworden war, sah nach der Nummer ihrer Tür, *hinter der sie wohnte*» (...номер дверей, за якими вона жила....). «Sie mieteten also ein Taxi, und sie führen nach Fontainebleau, und dort erwies es sich, daß das schöne Mädchen ein gutes Restaurant kannte, *in dem man gute Speisen und guten guten Trank trinken konnte*» (...знала гарний ресторан, в якому...).

Складнішим за структурою є наступне речення, де підрядне означальне вводиться сполучним словом *wo*, яке можемо перекласти і як, «де», і як «в якому»: «Für die andern hundert Francs lud er Andreas ein, zu trinken und noch einmal zu trinken, und noch einmal zu trinken, und in der Nacht *gingen sie in jenes Haus, wo die gefälligen Mädchen saßen*, und dort blieben sie auch alle beide drei Tage, und als sie wieder herauskamen, war es Dienstag und Woitech trennte sich von Andreas mit den Worten: «Sonntag sehen wir uns wieder, um dieselbe Zeit und an der gleichen Stelle und am selben Ort» (...вночі вони пішли в той будинок, де сиділи гарні дівчата.....).

Просту означальну конструкцію спостерігаємо і тут: « Andreas erhob sich am Sonntag sehr früh, nicht sosehr wegen *der Messe, die er zu versäumen gefürchtet hätte*, wie aus Angst vor dem Wirt, der ihn mahnen würde, Trank und Speise und Quartier für so viele Tage zu bezahlen» (не настільки через службу, яку він боявся пропустити....).

З усіх складнопідрядних речень з підрядними означальними чи не половину складають речення з предметно-локативним значенням, тобто автор зосереджує увагу читача не на особі головного героя, а на місцях, які його оточують, в яких він буває, біля яких відбуваються події в даному оповіданні.

Наступну групу означальних речень складають такі, що описують істоту, але не головного героя, а людей, з якими доля його звела. Знову ж таки, особливість стилю Йозефа Рота, який намагається створити образ головного героя не через атрибутивні конструкції основного образу, а через означення навколишнього оточення.

У реченні: «Dieser Obdachlose sah zwar genauso verwahrlost und erbarmungswürdig aus wie *alle die anderen, mit denen er sein Leben teilte*, aber er schien dem wohlgekleideten Herrn gesetzten Alters einer besonderen Aufmerksamkeit würdig; warum wissen wir nicht» (...як і всі інші, з якими він ділив своє життя....) автор описує всіх присутніх, які є такими ж, як і головний герой. Як і в наступних реченнях: «Dieser aber, *der gar nicht schwankte*, sondern sicher und geradewegs seine Schritte dahinlenkte, hatte schon offenbar von weitem den Schwankenden bemerkt» (Але цей, який зовсім не хитався....). «Jetzt aber erschrak er, wie gesagt, insbesondere, da er seine Physiognomie mit jenen der wohlhabenden Männer verglich, *die in seiner Nachbarschaft saßen*» (... з

тими з чоловіків, які сиділи по сусідстві з ним). «Vor acht Tagen hatte er sich rasieren lassen, schlecht und recht, wie es eben ging, von einem seiner Schicksalsgenossen, die hie und da bereit waren, einen Bruder zu rasieren, gegen ein geringes Entgelt» (...одним з товаришів, які хотіли бути...).

У реченні: «Sobald Sie also die armseligen zweihundert Francs haben und Ihr Gewissen Sie zwingt, diese lächerliche Summe nicht schuldig zu bleiben, gehen Sie, bitte, in die Ste Marie des Batignolles und hinterlegen Sie dort zu Händen des Priesters, der die Messe gerade gelesen hat, dieses Geld» (...до рук священника, який саме зараз читав службу...) автор описує священника, що є абсолютною протиположністю головного героя, як і в реченні: «Ein Herr, der allein in der Nähe des Obdachlosen saß, betrachtete ihn längere Zeit, wandte sich um und sagte:...» (чоловік, який самотньо сидів поблизу жебраків).

«Легенда про святого пияка» – твір, де прослідковуємо також складнопідрядні речення, в яких присутні два або більше підрядних означальних речень, тобто автор використовує так зване послідовне підпорядкування підрядних означальних речень.

Саме послідовне підпорядкування підрядних атрибутивних речень дає змогу передати за допомогою другої або інших частин розташування означальних синтаксичних одиниць атрибутивне значення компонента першої частини. Як правило, складнопідрядні означальні речення містять дві послідовні підрядні залежні частини, які знаходяться в постпозиції послідовно одна за одною.

Для прикладу у реченні: «Er ging in den Tag hinein, in einen seiner Tage, die er seit undenklichen Zeiten zu vertun gewohnt war, entschlossen, sich auch heute in die gewohnte Rue des Quatre Vents zu begeben, wo sich das russisch-armenische Restaurant Tari-Bari befand und wo er das kärgliche Geld, das ihm der tägliche Zufall beschied, in billigen Getränken anlegte» бачимо навіть чотири послідовні підрядні залежні частини в постпозиційній структурі. Всі ці атрибутивні сполучення відносяться до основного компоненту «in einen seiner Tage». Тут також можемо говорити про особливість структури твору Й.Рота, де в одному реченні є поєднання чотирьох атрибутивних конструкцій. А саме: (...в один з його днів, які він звик...) предметно-темпоральний атрибут, (...де знаходився...ресторан...і де він витрачав гроші) – предметно-локальний атрибут, та (...гроші, які до нього випадково потрапили) – предметний атрибут.

«Mit der Sicherheit eines Menschen, der Geld in seiner Tasche weiß, bestellte er einen Pernod, und er trank ihn auch mit der Sicherheit eines Menschen, der schon viele in seinem Leben getrunken hatte». В даному реченні маємо два підрядних означальних речення, що описують один і той же суб'єкт, при чому атрибутивні одиниці відділені одна від одної сурядним реченням. Така структура підрядного означального речення надає стилю певної вираженості і насиченості.

«Zwar trug sie Hut und Kleider, die er nie an ihr gekannt hatte, aber es war doch ihr Gesicht, und also zögerte er nicht, ihr in die Arme zu fallen, die sie im Nu ausgebreitet hatte». Це речення містить в собі два підрядних означальних сполучення, що стосуються одного і того ж суб'єкта, а саме *sie*. Причому в першій половині описуються одяг, у другій ж, руки, що надає ще більш повну картину для характеристики однієї одиниці, але за допомогою опису різних складових.

Особливу увагу привертає наступне речення: «Es ist dies nämlich eine besondere Art von Begehrlichkeit (nicht nach Nahrung), die lediglich ein paar Augenblicke dauert und sofort gestillt wird, sobald derjenige, der sie verspürt, sich ein bestimmtes Getränk vorstellt, das ihm in diesem bestimmten Moment zu behagen scheint», в якому прослідковуємо опис іменника *Begehrlichkeit* за допомогою трьох атрибутивних одиниць, які, в свою чергу послідовно описують абсолютно інші члени речення, а саме: *derjenige i ein Getränk*.

«Er griff in die linke innere Brusttasche seines Rockes, und seine Hand fand dort zwar keinen Geldschein, wohl aber jene lederne Brieftasche, die er vor ein paar Tagen gekauft hatte, nun hatte er zwar Kleingeld genug, um die Zigaretten bezahlen zu können, aber er wußte nicht, bei welcher Gelegenheit er den Tausend-Francs-Schein, den er so wunderbarerweise in der Brieftasche gefunden hatte, wechseln könnte». У реченні маємо дві атрибутивні одиниці, які відносяться до одного іменника: *Brieftasche*, хоча обидва атрибути знаходяться в різних кінцях складного речення і описують *Brieftasche* у різний спосіб: час, коли купили гаманець і те, що у гаманці є гроші.

У реченні: «Das Plakat, das diesen Film ankündigte, stellte nämlich einen Mann dar, der in einem fernen Abenteuer offenbar unterzugehen gedachte» автор описує плакат, пояснюючи одночасно і зображення на плакаті і яку мету мав даний плакат. Тобто, в одному реченні за допомогою двох атрибутивних одиниць маємо більш детальний опис одного і того ж предмету.

П'ять коротких за структурою, різних за способом сполучення, тобто за допомогою сполучників *wie, die, an den*, означальних одиниць поєднали в собі одне речення: «Es schien ihm, daß sein Freund verlorengegangen war im Regen, genauso, wie er ihn zufällig getroffen hatte, und da er kein Geld mehr in der Tasche besaß, ausgenommen fünfunddreißig Francs, und verwöhnt vom Schicksal, wie er sich glaubte, und der Wunder sicher, die ihm gewiß noch geschehen würden, beschloß er, wie alle Armen und des Trunkes Gewohnten es tun, sich wieder dem Gott anzuvertrauen, dem einzigen, an den er glaubte».

У реченні: «Und, was die heilige Therese betrifft, von der Sie eben gesprochen haben, bin ich ihr dermaßen menschlich verbunden, daß ich selbstverständlich bereit bin, Ihnen das Geld vorzustrecken, das Sie ihr schuldig sind» зустрічаємо дві підрядні означальні конструкції, одна з яких є прийменникова, а інша сполучникова.

Висновки: Проаналізувавши оповідання Йозефа Рота «Легенда про святого пияка» з огляду на його структуру, можемо зробити висновок, що у творі автор використовує здебільшого складнопідрядні означальні речення як різної структури, тобто прями, прийменникові та послідовного підпорядкування, так і різного призначення, тобто предметні, локативні, займенникові тощо, що є однією з особливостей творів даного автора. Великий інтерес для дослідження представляють і інші твори Йозефа Рота, в яких можемо досліджувати функціональні, структурні, семантичні та інші відмінності, що залишає за собою поле для подальшого дослідження творчості цього автора.

Література:

1. Вихованець І. Р. Семантико-синтаксична структура речення / І. Р. Вихованець, К. Г. Городенська, В. М. Русанівський ; [відповідальний редактор І. Р. Вихованець]. – К.: Наукова думка, 1983. – 219 с.
2. Заскалета В. П. Історія формування складнопідрядних речень з підрядними означальними: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.01 „Українська мова” / В. П. Заскалета. – К., 2003. – 22 с.
3. Іваницька М. Л. До питання про співвідношення семантики і синтаксису (на матеріалі складнопідрядних речень німецької мови): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філ. наук: спец. 10.02.04 „Германські мови (німецька мова)”. Львів: [б.в.], 1994. 18 с.
4. Josef Roth. Der heilige Trinker. URL: <http://gutenberg.spiegel.de/buch/die-legende-vom-heiligen-trinker-und-andere-erzahlungen-4265/6>.